

Три ћирилска рукописа Универзитетске библиотеке у Будимпешти

ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ

Dimitrije STEFANOVIĆ, ELTE Szlovén Tanszék, Budapest, Pf. 107, H-1364

У будимпештанској Универзитетској библиотеци (Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, Budapest) током многих деценија је формирана збирка од десетак старих ћирилских рукописних књига, из којих шест припада српској рукописној традицији (Cod. Slav. 1, 5, 7с, 9, 10 и 11). Та традиција је на просторима Угарске била богата и одликовала се великом старином.

О формирању збирке старих ћирилских рукописа Универзитетске библиотеке мало је познатих података, као што је све до недавно мало било и интересовања за књигама које су у саставу те збирке. У одговарајућим штампаним каталозима неке од њих уопште нису регистроване.¹

Пре неколико година (1991), на основама савремене археографске праксе, урађен је краћи, али веома информативни опис свих старих ћирилских рукописних књига Универзитетске библиотеке.²

За актуелни опис одабрана су три стара српска рукописа. Од њих су два најстарија у збирци (Cod. Slav. 7с и 9), а историјат трећег (Cod. Slav. 1) има одређене културноисторијске релације у првој половини XVIII века.

Обраде трију рукописа урађене су на основу потврђених и деценијама упражњаваних метода *београдске археографске школе*.³

¹ У том смислу наводимо два издања: [SZILÁGYI Sándor], A Budapesti Magyar Királyi Egyetemi Könyvtár codexének címjegyzéke — Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis, I. Catalogus codicum. Budapest 1881, 100–101; Magyarországi szlovén kéziratok, I. Főszerk. NYOMÁRKAY István, Budapest 1990, 18. У литератури се указује на то да је 1924. године бугарски научник Б. Цонев описао словенске рукописе у будимпештанским библиотекама, међу њима и у Универзитетској библиотеци, али тај опис није објављен. О томе видети: *И. Том*, Болгарское четвероевангелие в Будапеште: Старобългаристика II/2 (София 1983) 3.

² R. M. CLEMINSON, The Cyrillic Manuscript Codices of Budapest University Library: *Пола-та књигописна* 27–28 (Amsterdam 1995) 4–11.

³ Од неколико описа збирки навешћемо два, која су сразмерно недавно угледала света и која се као литература користе и у актуелном раду: *Љ. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић*, Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије, I, Београд 1986, 278–279, 415; *Н. Синдик, Н. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси*, Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји, Београд–Нови Сад 1991.

Поводом израде описа за стручну помоћ захвалност дугујемо колегицама Адријен Фодор (Adrienne Fodor, Универзитетска библиотека у Будимпешти), Маријен Рожондаи (Marienne Rozsondai, Библиотека Мађарске академије наука у Будимпешти), и колеги Радоману Станковићу (Археографско одељење Народне библиотеке у Београду). Захвалност изражавамо и др Ралфу Клеминсону (Ralph Cleminson, Универзитет у Портсмуту, Велика Британија) за несебично уступање свог у време писања овог рада још необјављеног текста о старим ћирилским рукописима Универзитетске библиотеке у Будимпешти.

Филигранолошки албуми и необјављени материјал који су коришћени при идентификацији водених знакова:

Ал. Мареш — *Al. Mareş*, Filigranele hîrtiei întrebuintată în Țările române în secolul al XVI-lea. Bucureşti 1987.

Библиотека Српске патријаршије — Библиотека Српске патријаршије у Београду (необјављени материјали филигранолошке збирке Археографског одељења Народне библиотеке Србије, Београд).

Брике — *C. M. Briquet*, Les Filigranes, I–IV. Genève 1907.

Дечани — Манастир Дечани, Дечани (необјављени материјали филигранолошке збирке Археографског одељења Народне библиотеке Србије, Београд).

Мошин — *V. Mošin*, Anchor watermarks, Monumenta Chartae Papyraceae Historiam Illustrantia, XIII. Amsterdam 1973.

Мошин–Траљић — *V. A. Mošin, S. M. Traljić*, Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka, I–II. Zagreb 1957.

Пећ — Пећка патријаршија, Пећ (необјављени материјали филигранолошке збирке Археографског одељења Народне библиотеке Србије, Београд).

Цетиње (Цетињски манастир) — *П. Момировић, Ј. Васиљев*, Ћириличке рукописне књиге Цетињског манастира XIV–XVIII век. Цетиње 1991.

COD. SLAV. 1

Апостол дијака Петра, 1572. година

Текст рукописа исписан је на папиру. Има I + 211 листова. Димензије листа: 305×210 мм, димензије текста: 220×135 мм, број редова на страни: 27. Недостаје лист који је био налепљен на предњу корицу. Већина ознака свезака (на првој ректо и задњој верзо страни) сачувана је (Ѓ–ЌЏ). На неколико места недостаје почетна ознака кватерниона. Рукопис има 27 свезака. Свеска XXVII има два листа, а остале по осам листова. Листови I и 211 нису исписани, на њима су записи, белешке и пробе пера. Новијом фолијацијом последњи лист је означен бројем 211. Рукопис је у доста добром стању.

Писар, место и време писања. На основу колофона (л 3') писар рукописа је „манши ва дијацех“ Петар. Такође према колофону текст рукописа исписан је 1572. године. Место писања није познато.

Водени знаци. 1. л I (прикорични лист) контрамарка: лигатурно Р L са тролистом, идентично Библиотека Српске патријаршије 87 из 1626; Дечани 51 из 1620–30; Музеј Српске православне цркве 59 из 1633; Цетиње (Цетињски манастир) 31 из прве трећине XVII века; 2. грб, Ал. Мареш 1648 из 1571–79; 3. двострука котва у кругу са звездом и контрамарком Р В са тролистом, врло слично Мошин 1898 из 1565–75, НБС 639 из 1573; 4. двострука котва у кругу са звездом и контрамарком С С са тролистом, идентично Мошин 1721 из 1574; 5. двострука котва у кругу са звездом и контрамарком Z R са тролистом, слично Мошин 1972 и 1973 из 1570.

Писмо и језик. Писмо је доста правилан полуустав са чешћим брзописним потезима, што је карактеристично за палеографију у време писања рукописа, и прилично једнаким размацима између слова. Слово **к**, поред традиционалног уставног облика, има брзописну варијанту са хоризонтално положеним стаблом и пречком која се додирује са доњом линијом; **в** са смањеним угластим горњим делом, брзописна варијанта налик је на широко **с** са горњом и доњом петљом; поред четворопотезног **ж** са смањеним горњим делом пише се и брзописни двопотезни облик; **е** има уску, као и широку варијанту са карактеристичном пречком на горњем делу, а обликује се и као грчко слово епсилон; **т** је најчешће троного, али се појављује и двоноги облик, на којем се крак леве пречке спушта до доње линије, као и брзописни облик, налик на бројни знак 7; **ω** има архаични облик са средњим стаблом до горње линије, али и новији облик чији средњи део између два стабла лежи на доњој линији; стабло **ѣ** се уздиже нешто изнад горње линије, а преломљени крак леве половине пречке спушта се близу доње линије, поред овог традиционалнијег облика јавља се и брзописни са стаблом и извијеном танком пречком знатно изнад горње линије. Уставно обликовање мање или више сачувано је код слова: **д** са дугим косим ножицама; **з** са заокружљеним доњим делом испод доње линије; **и** са косом пречком изнад средине реда; **м** са косим бочним стаблима и средњим делом који се ослања на доњу линију; **о** са заокруженим или угластим горњим делом; асиметрично **ѣ**; **ц** са једва преломљеним дужим танким десним стаблом испод доње линије.

У писму рукописа, без обзира на положај, јављају се лигатуре са паровима слова **рѣ**, **тѣ**, **тр**, и др.

Језик рукописа је српскословенски (старословенски језик српске редакције), исписан је ресавским правописом чија правила, као и обично, нису доследно спроведена. Пишу се оба јера **ѣ** и **ѣ**. Знак **ѣ**, по правилу, јавља се на крају речи после консонантских слова, нпр. **сѣ** (показна заменица), **иматѣ**, **незлюбивѣ**, **намѣ**, **приносѣтѣ**, **соутѣ**, **поутѣ**, **поустѣ**, **близѣ**, **намѣ**, **соуцимѣ**, **вѣсацѣмѣ**, као и после вокалног **р** и **л**, нпр. **прѣво-с[вѣ]щенѣникѣ**, **прѣвѣе**, **жрѣтѣвѣ**, **плѣти**, **ѣтѣврѣтаго** и др. Знак **ѣ**, начелно,

Има примера мешања *ѣ* са *ѣ*: *вѣличествію*, *бѣ* (*бѣ*) и др. Мешају се и *и* и *ѣ* са тенденцијом да се *ѣ* уместо *и* чешће јавља у наставцима, а у средини речи *и* чешће замењује *ѣ*, нпр. *сѣны*, *жизны*, *вѣзаконѣ* *сѣ*, *прѣвы*; *биль*, *биваетъ*, *бивши*, али *кѣ* *ныль* и др.

Прилично доследно се употребљавају надредни спиритуси и акценти, као и њихове комбинације. Титле и пајерци су различитог облика.

Од интерпункцијских знакова употребљавају се тачка и зарез. На крају већих садржинских целина јављају се две или три тачке са завршном извијеном линијом са пречком или без ње.

Илуминација. У украшавању текста очигледна је писарева калиграфска тежња. Основни текст смеђим мастилом, наслови, живе главе, иницијали, велика слова и маргинални цртежи киноваром. Ређе се користи мастило окер и плаве боје.

Неколико стотина иницијала различите су величине. Мањи геометријски иницијали, сиромашније или богатије украшени су пречкицама, кружићима, тачкама и другим украсним елементима, висине су од једног до пет редова. Раскошније украшени иницијали досежу и до висине од десет редова. Њихове контуре исцртане су мастилом смеђе боје, а површине су најчешће колорисане црвеном, окер, плавом и ређе тамносмеђом бојом. У њиховом обликовању, поред геометријских, заступљени су биљни, а ређе и зооморфни (са пауновима) мотиви. У комбинацији са набројаним мотивима или без њих јављају се и карактеристични мотиви са плетењем трака. У саставу иницијала, као и заставица, али и независно од њих, на маргинама је неколико пута нацртана људска рука, а на л 142 петља иницијала *ѣ* уоквирује људско лице. Иако скромнијег домета, иницијали дијака Петра подсећају на богато украшене рукописе из XIV века, као што је део текста Шишатовачког апостола из 1324. године.

Заставице су колорисане истим бојама као и иницијали. Веће заставице, на којима је карактеристичан преплет прстенова са биљним или ређим зооморфним мотивима, изведене су на почецима већих текстуалних целина (л 1, 4, 51', 117', 190). На почетку Прве посланица Коринћанима (97') у заставици је преплетом трака уоквирен текст наслова. Мање заставице са преплетом трака, биљним и ретким зооморфним мотивима налазе се на почетку (62', 67, 76', 137, 154, 175) и на крају (56, 149) неких текстуалних целина.

На л 3 и 189' налазе се концовке.

У главним насловима са словима висине и до три реда често се примењује везано писмо.

Садржај. Пуни текст Апостола (у канонском библијском поретку списа) прилагођен богослужбеној употреби.

л 1 — повѣсти ѿ дѣяни ап[о]с[то]льскихъ ѿ посланыхъ како и кто писа и ѿк[о]удоу и камѿ въ странѣ котороу.

л 4 — Дела апостолска.

л 51' — Саборне посланице апостола Јакова, Петра, Јована и Јуде. Испред сваке посланице сказаније.

л 75' — Посланице апостола Павла. Испред сваке посланице сказаније.

л 190 — Сказаније на всакъ д[ъ]нъ хотеши бити длъжни ап[о]с[то]лѣ в' сего лѣта.

л 200 — Съборникъ съ б[о]г[о]мъ ѿ м[ѣ]с[ѣ]цъ. Краћи месецослов (нису назначени сви дани у години), без помена српских и словенских празника.

л 209 — проким'ни въскр[ъ]с[ъ]ны на алл[ил]угіари ѿсмиим гл[а]сѡвом[ъ].

Записи

л 1 — Полууставом из XVIII века: апостолъ попа павла шошкоутскога ѡста мѡ ѿца 1730 лето написа се глаголеми а[п]остолъ. На истој страни више проба пера писмом из XVIII века. Текст апостолъ петровъ више пута написан и прецртан. На средини стране млађом руком (XIX век) написан текст на српском језику прецртан је: ... буде у Стефана ... благослови. На доњој половини стране: Прѡсвещенениши ... [!].

л 1' — Пробе пера. Цртеж руке са испруженим кажипрстом и текст курзивом из XVIII века: зри.. септември гї д[ъ]нъ хоће нещо бити.

л 3' — Писарев колофон: въ лѣт[о]. 7080 тј. 1572) исписа се сїа с[в]ѣта и б[о]ж[ъ]ст[ъ]в[ъ]на книга гл[а]голюми ап[о]с[то]лѣ, рѣкою мн[о]гогрѣш[н]аагѡ и ман[ъ]шагѡ въ дїацѣхъ зѡвомъ петра всакоє добро ти желна а с[ъ] печали исплнєнє добрѣи неѡмешан[ъ] м[о]ле се и колєна калає аще бѡдѣтъ ѹтѡ погрѣшен[ъ] нѡ люб[ѣ] х[ри]с[то]вѣ ради исправлїванте, а не кльните, и мене троудив[ъ]ша се б[ла]госл[о]вите, да и ѡбон ѡлѹчимо стати ѡ дѣсню нелицемер[н]аго сѡдища. ѿ в[ъ]сѣпѣта троице помилѡи раба своего петра. троудив[ъ]ша се ѡ книги сїє. б[о]г[ъ] м[н]а[о]стивѣ да пом[и]лѡѹт[ъ] тѣ и б[ла]госл[о]витѣ. въ вѣкѣ аминь. Последња реч је написана као врста криптограма, који се понавља и на л 210'.

Изнад колофона брзописом краја XVII или из XVIII века: Петръ ракосавиѣ пис[а] ѡцѡ своемъ раба... во ...нахї. Испод истом руком: Сїє нма знати и веровати како ѡ петрѣ рѣкосавѣ сїю книгѣ гл[а]г[о]л[ѣ]ми ап[о]стол дадо ѡцѡ веселинѡ и ма[т]ери еви ѡ скѡтѡ за любавѣ и за поменѣ ѡх (!).

л 211' — Курзивом из XVIII века: апостолъ живыхъ. петра и пѣвлѣ.. за ѡпокой ап[о]с[то]лы ргї. рѣ. рѣг. ѿ. рѣв. На доњој половини стране исписана зачала апостола са бројним ознакама по данима седмице (од понедељка до суботе) за упокојене.

Лист налепљен на задњу корицу. — Курзивом из XVIII века: Помѡзи ми г[оспод]и б[о]жє мѡи и спаси мє по милѡсти тв(о)єи Аминь; зри и глєдан сдѣ; б[о]жє въ нмє твѡє. На доњој половини листа пробе пера.

Повез. Старији повез у византијском стилу („ала грека“ техником). Дашчице (315×195 мм) пресвучене кожом светлосмеђе боје, на којој су на предњој и задњој страни украси изведени техником слепог отиска. Жљебови по ивицама прекидају се на угловима. Капител је опшивен црвеним и безбојним концем. Хрбат са више ребара. Два троструко плетена кожна ремена са металним (месинганим) копчима.

На предњој корици троструким паралелним линијама обликован је правоугаоник са симетрично распоређеним печатима (ренесансни распоред). На задњој корици двоструким паралелним линијама обликован је правоугаоник чије је средишње поље покривено ромбовима и по угловима су утиснути печати. Обе корице имају оквире са биљним мотивима.

Водени знак (односно контрамарка) на л 1 упућује на то да је повез кодекс урађен у трећој деценији XVII века или касније.

Историјат. О историјату рукописа нешто нам открива запис на л 1, према којем је рукопис 1730. године припадао попу Павлу из Шошкута.¹ Још неколико његових рукописних и штампаних књига познато је из литературе. Он је поседовао и Богородичник из 1537. године, који се данас чува у Библиотеци Српске православне епархије будимске.² Такође је потврђено да је свештеник Павле Илић (Илијић) имао и рукописни Минеј из XVI века,³ као и четири штампане књиге, од којих су две такође из тог века.⁴

У наведеном запису каже се и то да је поп Павле Апостол наследио од оца. Може се само претпоставити да су преци попа Павла били свештеници и да су се неке црквене књиге са његовим потписом генерацијама наследивале у истој породици.

Рукопис је већ око 1850. године био међу рукописима Универзитетске библиотеке у Будимпешти.⁵

Литература. A Budapesti Magyar Királyi Egyetemi Könyvtár codexének címjegyzéke — Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis. 1. Catalogus codicum, Budapest 1881; Magyarországi szláv kéziratok. I, Főszerkesztő NYOMÁRKAY István, Budapest 1990, 18.⁶

Слике 1, 2, 3, 4, 5.

¹ Место Шошкут (Sóskút) лежи у Пештанској жупанији, тридесетак километара југозападно од Будимпеште.

² О томе видети: Н. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси, Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји. Београд–Нови Сад 1991, 137.

³ Földvári Sándor, Egy a Székesfehérvári Püspöki Könyvtárban őrzött, szerb kézíratos Oktoich provenienciája, Az ortodoxia története Magyarországon a XVIII. századig. Szeged 1995, 71–75.

⁴ Földvári Sándor, Adalékok a Veszprémi Érseki Könyvtár régi cirill könyveinek provenienciakérdéséhez: Magyar Könyvszemle 110/3 (Budapest 1994) 314.

⁵ О томе видети руком писани каталог рукописа Универзитетске библиотеке у Будимпешти: Catalogus manuscriptorum, J 61, око 1850. године.

⁶ У оба издања за време исписивања кодекса, уместо 1572. године, погрешно је наведена 1472. година.

COD. SLAV. 7c

Служабни минеј за октобар, седма или осма деценија XIV века

Текст рукописа исписан је на папиру. Има 161 лист. Димензије листа: 275×195 мм, димензије текста: 190×125 мм, број редова на страни: обично 25. Листови недостају на више места. Њихов редослед је на неким местима поремећен. Кодекс је 1987. године конзервиран. Према извештају конзерватора, који се чува уз рукопис, био је у врло лошем стању и једва се могао читати. Многи листови били су начети од влаге и прљавштине, недостајао је повез. После конзерваторског поступка знатно је читкији и има нови повез. Већина ознака свезака (на првој ректо и задњој верзо страни тетраде) сачувана је, или се може са сигурношћу реконструисати (Ѓ–ЋЃ). Рукопис је имао најмање двадесет шест до двадесет седам свезака. Осим XXIV, све сачуване свеске садрже по осам листова. Недостаје св I, III, XXI, део св XXIV и најмање једна или две свеске на крају рукописа. У св XXII–XXIV оригинални редослед листова је поремећен. Новија фолијација оловком последњи лист означава бројем 160 (али после листа са ознаком 108 следи лист са ознаком 108/B). Фолијација прати поремећени редослед листова. Прави редослед листова (означених фолијацијом) по свескама, као и по редоследу садржине текста, са назначеним местима изгубљених листова је следећи: (...) св II: л 4–11 (...) св IV–XX: л 12–146; (...) св XXII: л 150, 147–149, 151–154; св XXIII: л 2–3, 155–160; св XXIV: (...) л 1 (...). Свеска III, као и део св XXIV (који се наставља на л 1, видети садржај) данас се налазе у Београду у Народној библиотеци Србије. Тамо се фрагмент од 12 листова чува под ознаком Рс 486.⁷

Писар, место и време писања. Рукопис је дело више руку. Осим три главна писара, чије је писмо обимније и добро се препознаје, могуће је да су неке мање сегменте текста исписивали још неки писари. Пошто веће и чешће мрље на листовима махом чине нејасним писмо, дистрибуција писарских руку није сасвим сигурна. Писмо прве руке (л 4–11, 12–111, 115–146) препознаје се у делу београдског одломка Рс 846 (л 1–8) чији је писар Роман. Он је потписан у рукопису из Хиландара (бр. 79), као и из Крке (бр. 25). Писмо друге руке (л 150, 147–149, 151–154, 2–3, 155–160, 1) препознаје се у писму другог дела београдског одломка Зс 846 (л 9–12), чији писар остаје анониман. О њему, међутим, зна се да је учествовао у писању једног такође хиландарског рукописа (бр. 473).⁸ Писар треће руке (111–114') остаје неидентификован. Имајући у виду оно што је речено о писарима, као и квалитет писма, о којем ће се још говорити, може се претпоставити да је кодекс исписан у значајнијем српском духовном средишту, можда у

⁷ Јб. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије, I, Београд 1986, 278–279.

⁸ Јб. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, нав. дело, 278.

манастиру Хиландару. Такву претпоставку подупиरे и чињеница да се у тексту под 28. октобром, испод главног наслова празника наводи помен „Арсенија архиепископа српскога“ и упућује на службу на крају „сих књиг“, који је у међувремену изгубљен. На основу водених знакова, као и палеографских и језичких особина може се одредити да је време писања рукописа било у седмој или осмој деценији XIV века.

Водени знаци: 1. једнорог, врло сличан Мошин–Траљић 5861 из 1357; 2. једнорог, слично Мошин–Траљић 5939 из шездесетих година XIV века; 3. два кључа, врло слично Мошин–Траљић 2683 из 1352–54. (1354–56.); 4., лук, идентично Мошин–Траљић 325 из 1352; 5. балиштар, слично Мошин–Траљић 262 из 1367; 6. бик, слично Мошин–Траљић 1594 из 1356.

Писмо и језик. Писмо је веома правилан полуустав средње величине са ређим надредним брзописним потезима и једнаким размацама између словних облика. Словни облици претежно имају обележја палеографије српскословенских рукописа друге половине XIV века.⁹ Слово *а* има ширу или ужу петљу која се ослања на доњу линију реда; *д* има троугласте ножице испод доње линије са ширим или ужим горњим делом који се завршава под оштрим углом на горњој линији реда; *ж* је петопотезно са знато мањим горњим делом; облици слова *з* показују варијантност потеза испод доње линије; *и* обично има пречку у висини средине реда; *м* са често заобљеним средњим делом, обично се спушта испод доње линије и различитог је облика; *ѿ* има средње стабло до висине горње линије; *ѣ* се издиже изнад горње линије правим или мало удесно нагнутим вертикалним стаблом које има танку пречку са висковима у висини горње линије; *ѵ* је мање или више асиметрично са усправним или мало удесно нагнутим стаблом и краћом или дужом левом ракљом; *ѿ* има десно стабло које се спушта у доњи међупростор и ту се истањено мало повија улево. Лигатуре *ѿи* и *ѿа* најчешће имају карактеристичне украсне пречке.

Обликовање слова код прве и друге руке веома је слично. Разлике, које се углавном свode на нијансе, показују се у пропорцијама између вертикалних и хоризонталних потеза, као и у размаку између слова. Прва рука пише нешто издуженија слова са мањим размаком између облика, а слова друге руке су мање издужена и проређенија. Друга рука обично пише *д* са суженијим горњим делом, *в* и *ж* са редукованијим врхом, *з* са чешћим варијацијама потеза испод доње линије, *м* са крупнијим и ширим средњим делом, по правилу испод линије, *ѵ* обично са краћом левом ракљом. Трећа рука, која почиње да исписује текст на л 111 у реду 7, почев од трећег слога у речи *оуѣ|каѿмь*, прави мање правилне вертикалне потезе. Облици слова и растојања међу њима не делују толико уређено као код прве и друге руке. Она најчешће има *ѣ* са нешто издуженим левим виском на пречки, *м* са

⁹ О томе видети: *П. Ђорђевић*, *Историја српске ћирилице*. Београд 1971, 100–108.

У духу рашке школе су и примери са удвојеним вокалским словима, нпр. **с'творни, събраа**.

Међу одступања од норме рашког правописа спада писање широког **є** и десетеричног **і**. Њихово ретко и недоследно јављање наговештава настајање нових правописних принципа средином XIV века. У кодексу широко **є** претежно се јавља на почетку речи страног порекла, нпр. **євѡмѡпнїє, єв'ѡмѡпнѡ, єнѡхъ, єва, єретнѣ'ствоуѡщеє**, али примери **ѡмѡмѡуѡнѡлѣ, с** једне стране, и **єврѣнѣсѣннѡ, єфѣсѣкѡмѡу, с** друге, показују колебања у означавању почетне групе *је*. Ова појава, истина ретко, уочава се и у домаћим словенским речима: **єгоже, єдинї** (где је **є** најчешће иницијално слово исте величине као и остала слова), али се почетно *је* означава и са **є**, нпр. **єгда**. У ретким примерима, који су уочени само у писму треће руке, широко **є** пише се и на крају речи: **прѡтивленнє, стрѣє**. Обе речи се налазе на крају реда (в. л 112 и 112'). Десетерично **ї**, по правилу, јавља се на почетку речи грчког порекла, нпр. **їрѡѡсѣ, їѣраѣ**, као и у средини тих речи, нпр. **дѡмїтрїє** (али и **дѡмїтрїє**). Повремено се пише и у словенским речима, претежно испред вокалског слова **и**, нпр. **вышнїи, испрѡвленїи, ѡставїи, зрѣцїи, плачѡшїи** и др. Облик **страданиї** је ван система старих српских правописних школа.

Слово **ѡ** јавља се у речима, пре свега именима страног порекла, нпр. **ѡѡфѡна**. У тим именима пише се и **ѣ**, нпр. **їѣраѣ**. Јавља се и слово **ѣ** у примеру **ѣа** (ген. јед. именице **пасѣ**).

У правопису кодекса чува се и више архаичнијих правописних црта. После **к, г, х** доследно се пише **ѡ**. Слово **ѣ** чува етимолошке позиције. Слова **и** и **ѡ** ретко се мешају, нпр. **цр[ѣ]кѡѡ**. Слово **ѡ** најчешће се пише на почетку речи, али у неким случајевима, као што су речи страног порекла (нпр. **їрѡѡсѣ**) или словенски облик **ѡѡ**, може се јавити и у другим положајима. После **ѣ** увек се пише **ю**, нпр. **плачѡѡции, ѡѡвѣствїѡ**.

Појава **о < ѡ** у примеру **зѡлѡѡ**, као и јављање слова **ж** у примерима **вѣзѡпн, ѣ[ѣ]стѣнѣишѡ, трѣсѡѡ, смѣтиѡм' сѣ** и др. упућују на утицај бугарске или македонске редакције.¹⁰

Од интерпункцијских знакова употребљавају се тачка и зарез. На крају мањих или већих садржинских целина прва и друга рука стављају четири унакрсне тачке са цртицом у наставку или без те цртице. На истом месту трећа рука ставља две тачке са цртицом. У писму прве и друге руке две тачке се ретко јављају у рубрикама.

Илуминација. Рукопис је сразмерно скромније украшен. Основни текст мастилом боје сепије, наслови, иницијали, иницијална слова у рубрикама,

¹⁰ Исте појаве и исти утицај уочавају се у једном београдском рукопису. О томе видети: *Љ. Штавањанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић*, нав. дело, 279.

део рубрика, маргиналне белешке, као и украсни цртежи киноваром, који је данас већ избледео.

Претежно ситнија и једноставна иницијална слова, најчешће без икаквог украса или са једноставном украсном пречком (издуженом тачком), ретко прелазе висину од два реда. Само на листовима 54' и 55 су крупнији, али такође скромно илуминирани иницијали висине 3–4 реда. Наслови уставним словима висине од приближно два реда са честим скраћеницама. Испред или иза, или с обе стране насловног текста најчешће се налазе једноставнији биљни, флорални или други украсни цртежи, који се понекад јављају и на маргини. Наслове је, изгледа, исписала углавном иста рука. Као изузетак јавља се наслов на л 116, који је исписан нешто крупнијим словима, грубљим потезима без уобичајених украса, што би значило да је у писању наслова учествовала још једна рука. На л 2 на доњој маргини, истим мастилом којим је писан текст, нацртане су контуре руке која држи пехар са доњим делом који личи на рибљу главу и горњим делом у који су уписане последње речи на страни. Последња реч или слог текста на л 13, 56' и 153 такође су посебно означени на доњој маргини.

Садржај. Служабни минеј за октобар.

- л 1 (29. X) — Одломак службе преп. Аврамију Затворнику. Почине у стихири на Господи возвах: ...**риль еси къ н[є]б[є]си**, прекида се у 1. песни канона на јутрењу: **тє н[є]бо ...ѣбноу лѣствицоу б[ог]ъ. на нѣн...**
- л 2 (26. X) — Одломак службе св. великомуч. Димитрију Солунском. Почине тропаром 8. песме канона на јутрењу: ...**Тє рѣкоу прописѧ б[о]жню наводнѣноу**, прекида се на л 3' у зачалу свјетилног 9. песме: **свѣтъ непристоуп[нѣн]** (наставља се на л 155).
- л 4 (1. X) — Одломак службе св. апостолу Ананију. Почине тропаром 6. песме канона на јутрењу: ...**Свѣтомъ испльняемъ**.
- л 6 (2. X) — Служба св. мученицима Кипријану и Јустини.
- л 11 (3. X) — Одломак службе свештеномуч. Дионисију Ареопагиту. Прекида се у стихири на Господи возвах: **бѣсовьскыє прѣлѣсти избѣже. и вѣшьбѣныє книги...**
- л 12 (4. X) — Одломак службе свештеномуч. Јеротеју Атинском. Почине у богородичном 6. песме канона на јутрењу: ...**пл[ъ]тию по съставоу съвѣкоупльѧ се**.
- л 14 (5. X) — Служба св. мученици Харитини.
- л 18 (6. X) — Служба св. апостолу Томи.
- л 23' (7. X) — Служба св. мученицима Сергију и Вакху.
- л 30 (8. X) — Служба преп. Пелагији.
- л 34 (9. X) — Служба св. апостолу Јакову Алфејевом и преп. Андронику.
- л 41' (10. X) — Служба св. мученицима Јевлампіју и Јевлампіји.

- л 45' (11. X) — Служба св. апостолу Филипу, једном од седам ђакона и преп. Теофилу.
- л 60' (12. X) — Служба св. мученику и преподобном оцу Козми Светогорцу Мајумском.
- л 69' (13. X) — Служба св. мученицима Карпу и Папилу.
- л 73' (14. X) — Служба св. мученицима Назарију, Гервасију, Протасију и Келсију.
- л 79 (15. X) — Служба преп. оцу Јев[т]имију Новом и преподобномуч. Лукијану презвитеру.
- л 87 (16. X) — Служба св. мученику Лонгину.
- л 92 (17. X) — Служба св. пророку Осији и преподобномуч. Андреју Критском.
- л 99' (18. X) — Служба св. апостолу и јеванђелисти Луки.
- л 105 (19. X) — Служба св. пророку Јоилу и св. мученику Уару.
- л 110' (20. X) — Служба св. мученику Артемију.
- л 116 (21. X) — Служба преп. Илариону Великому.
- л 121' (22. X) — Служба св. Аверкију и св. седморо деце у Ефесу.
- л 130 (23. X) — Служба св. апостолу Јакову, брату Господњем.
- л 135' (24. X) — Служба св. мученику Арети.
- л 141' (25. X) — Одломак службе св. „нотарија“ Маркијана и Мартирија. Прекида се на 146' у 9. песми канона на јутрењу: **Павла в'се-
бл[а]жен'наго послѣд'ници бѣв'ше течениѣ съвр'шили кесте. х[ри]-
с[то]ва ц[а]р[ь]ствиа...**
- л 147 (26. X) — Одломак службе св. великомуч. Дмитрију Солунском. Почиње у тропару 3. песме канона на јутрењу: **...стр[а]ст[о]тр'п'че
почьль кси, прекида се на 149' у тропару 5. песме канона: **гробъ носе
муру и масло, ѿгоже кр[ь]сть вь...** (наставља се на л 151).**
- л 150 (26. X) — Одломак службе св. великомуч. Димитрију Солунском. Почиње крајем тропара 1. песме канона на јутрењу: **...нию кже пауче
слова и разоума, прекида се на л 150' у 3. песми другог канона: **слово
бѡ б[о]жїе пауче в[ь]сѣх[ь]...** (наставља се на л 147).**
- л 151 (26. X) — Одломак службе св. великомуч. Димитрију Солунском. Почиње у тропару 5. песме канона на јутрењу: **...зѣграимъ д[оу]-
х[о]в'но. и ликоующе вьсхвалимъ великаго димитриѧ, прекида се на
л 154' у тропару 8. песме канона: **истоу'никъ б[о]жств'наго мура...****
- л 155 (26. X) — Одломак службе св. великомуч. Димитрију Солунском. Почиње тропаром 9. песме канона на јутрењу: **...кр[ь]стомъ вьѡроу-
жилъ кси нестора.**
- л 155' (27. X) — Служба св. мученику Нестору.
- л 160 (28. X) — Одломак службе св. мученицима Терентију и Неонилу и преп. Стефану Раднику и Савайту. Непосредно после насловног текста исписано је: **вѣ тѣж[е] д[ь]нь, вѣ с[вѣ]тънх[ь] ѡца нашег[о] арсенниѧ**

архїеп[и]с[ко]п[а] срѣб'скаго, служ[ъ]ба ѿго пис[ана] на кон'цѣ книг[ъ]
снх[ъ]. юже поѣт' се въ син д[ъ]нѣ или въ инѣ. ꙗко волит[ъ] прѣдста-
тель. Одломак службе Терентију и Неонилу прекида се на л 160' у стихи-
ри на Господи возвах: ꙗрѡсть же моужьствомъ. цѣломоудриємъ жєла...

Записи

л 1' — невештим руком XVIII или XIX века: г(.)тъ госп[о]дня ви.

л 4–9 — теже читак запис из XVIII или XIX века: (л 4) у манасти(р)ѣ
(л 5) аранђелих (л 6) (.)но(.)сале о (л 7) сѹтъ (л 8) да простихъ (л 9) и
благослови.

л 4' — истом руком као на л 1' : азъ госпѡд.

л 1', 14', 70', 75, 88, 111, односно л 107 руком писара основног текста
исписана су саставна слова облика имена ѿсиѣф у виду крста (крипто-
грам?), односно облика ѿсиѣфа у два реда.

л 19, 93, 106 — руком писара основног текста исписана су саставна
слова облика имена ѿеоѣфана у два реда.

л 102 — руком писара: ѹ'то патнх ката д[ъ]не си бо пише.

Повез. Рукопис има нове корице (280×200 мм). Направљене су при-
ликом конзервације 1987. године од картона који је пресвучен кожом
тамносмеђе боје.

Историјат. У штампаном каталогу рукописа из 1881. године Минеј се
не спомиње.¹¹ У једном документу из 1930. године потврђено је да су се
„словенски кодекси од броја 1 до 10“ налазили у Библиотеци. Иако се
кодекси посебно не набрајају, треба претпоставити да је међу њима била и
црквена књига о којој се овде говори.¹² У вези са судбином те књиге треба
подсетити и на то, о чему је већ било речи, да се неколико листова из ње
чува у Народној библиотеци Србије у Београду (број 486), који су тамо
откупљени од приватног лица 1958. године.¹³

Литература. Magyarországi szláv kéziratok, I, Főszerkesztő Nyomárkay István, Budapest
1990, 18; Љ. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, Опис ћирилских
рукописа Народне библиотеке Србије, I, Београд 1986, 278–279, 415.

Слике 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

COD. SLAV. 9

**Стиховни пролог за јануар, фебруар, март, април и за јул, август, крај
XIV или почетак XV века и седма или осма деценија XVI века.**

¹¹ A Budapesti Magyar Királyi Egyetemi Könyvtár codexének címjegyzéke — Catalogus
manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis, I, Catalogus codicum.
Budapest 1881, 100–101.

¹² О томе видети акт ревизионог записника у Архиви Универзитетске библиотеке у
Будимпешти, бр. 612/1930.

¹³ Љ. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, нав. дело, 279.

Текст рукописа је на папиру. У његовом саставу су два у различита времена настала текста Пролога. Има I+I+297+83+1 лист. Према извештају конзерватора из 1986. године рукопис је био у лошем стању са веома оштећеним корицама. После обављеног конзерваторског поступка текст је сасвим читак.

Први део конволута. Има I (нови прикорични лист) + I + 297 листова. Димензије текста 210×135 мм, број редова на л 2–4 по 26, на л 5–299 по 25. Листови недостају на више места. Њихов редослед је више пута поремећен. Свезака има 38. Већина ознака свезака (на првој ректо и задњој верзо страни тетраде) сачувана је, или се може са сигурношћу реконструисати (ѿ–ѿ̃). Због нестанка и поремећеног редоследа листова ознаке нису увек сачуване, па ни број листова у појединим свескама није увек исти. Новијом фолијацијом оловком последњи лист означен је бројем 299, с тим што иза л 5 следи л 7. Фолијација прати поремећени редослед листова. Редослед листова према редоследу садржине текста са назначеним местима изгубљених листова је следећи: (...) 4, 2 (...) 3 (...) 288 (...) 7–13 (...) 5 (...) 14–18 (...) 19–280 (...) 289–299, 286, 284, 283, 285, 281 (...) 282.

Други део конволута. Има 83 + I (нови прикорични) лист. Димензије текста: 220×140 мм, број редова на страни: 30. Сачувани су сви листови. Ознаке свешчица налазе се по средини доње маргине првог листа. Вероватно приликом повезивања конволута ознака свеске је на више места одсечена. Свака од десет свезака има по осам листова. На крају кодекса налази се још три листа. Фолијација оловком је каснија. Означено је 80 листова. Листови после л 51, 52 и 80 нису означени. Овај део конволута је сасвим очуван.

Писар, место и време настанка

Први део конволута. Већи део текста (л 5–299) исписао је главни писар. Мањи део текста је дело другог (л 2–3) и трећег писара (л 4), као и четвртог који је писао на л 115 (од почетка шестог реда до краја). Писари не могу да се идентификују. Место писања такође није познато. На основу водених знакова може се утврдити да је време исписивања текста крај XIV или почетак XV века, што потврђују и одговарајуће палеографске и језичке особине писма.

Други део конволута. Дело непознатог писара. Не може се одредити ни место писања. Водени знаци, одговарајуће палеографске и језичке особине показују да је време писања другог дела рукописа у другој пол. XVI века.

Водени знаци. 1. л I двострука котва у кругу са звездом (не зна се да ли је уз њега била и контрамарка), идентично Мошин 922 (са контрамарком К М или С В) из 1560–70. *Први део конволута:* 1. лав, Мошин–Траљић 6157 из 1390; 2. полумесец, идентично Универзитетска библиотека у Београду 13 око 1393; 3. круг, идентично Мошин–Траљић 1887 из 1395; Брике 3117 из

1408; Дечани 52, 53 из 1394; Пећ 90 из 1390–1400; 4. пас, слично Мошин–Траљић 2488 из 1400. (1402–15); 5. лук, идентично Дечани 82 из 1395–1400; Дечани 98 из 1385–95. *Други део конволута*: двострука котва у кругу са звездом и контрамарком С В, идентично Мошин 922 из 1565.

Писмо и језик

Први део конволута. Писмо главног писара је нешто крупнији правилни полуустав са више брзописних потеза. Између постојаних словних облика, од којих су неки хоризонтално развученији, јавља се већи једнаки размак. Други и трећи писар пишу ситнијим полууставом са доста брзописних потеза, са прилично једнаким размацима између слова, чији су вертикални потези нешто повијени. Обликовање слова код сва четири писара има заједничка основна обележја која су условљена палеографским узусом у време њиховог писања. То се нарочито огледа у варијацији истих словних облика и у напуштању строгих уставних потеза. Брзописни потези се показују у обликовању слова између два реда и у међупросторима, у лигатурама, у оним деловима писма која су ближа десној и доњој маргини, као и у надредним словима. Први писар: слово **а** има ужу петљу која се наслања на доњу линију, или виси изнад ње и у горњој половини додирује косо стабло, које се често спушта испод доње линије; **в** има знатно редуковану троугласту горњу петљу, пише се и брзописно **в** са заобљеним стаблом и полукружним петљама; **д** има претежно неједнако закошене ножице које се спуштају доста дубоко у простор између два реда; **ж** је тропотезно, понекад са сасвим редукованим врхом, пише се и непропорционално развучено брзописно тропотезно, као и двопотезно **ж**; облик слова **з** варира завршним делом испод доње линије, има и брзописни облик који се по вертикали диже и спушта између два реда; пречка слова **и** се не диже изнад средине реда; слово **м** са благо искошеним стаблима између којих се лева и десна страна додирују под благим углом на доњој линији реда или испод ње; слово **т** обично има дужу леву половину пречке са карактеристичним дужим виском; асиметрични облик слова **ѿ** има средње стабло које остаје нешто ниже од два бочна стабла, у брзописној варијанти облик слова се проширује, а средње стабло је више или мање испод горње линије; **ѣ** се издиже високо изнад горње линије са пречком на горњој линији, пречка је код уставне варијанте налик на пречку слова **т**, а код брзописне варијанте она је дужа извијена црта, повучена изнад горњег реда; **џ** је једнострано, из десног правога стабла под различитим угловима рачва се махом нешто повијено краће лево стабло; слово **џ**, а најчешће и **џ**, имају новији облик у којем се десно стабло, односно, у случају **џ**, средње стабло, мање или више прелама или повија на доњој линији.

Друга и трећа рука пишу **в** са мање редукованом горњом петљом; **з** у различитим варијантама; **и** са чешће искошеном пречком; **м** са средњим

Према правилнику ресавског правописа пишу се оба јера (ѣ, ѥ). Њихова функција, међутим, само је делимично издиференцирана. Знак ѣ, по правилу, пише се на крају речи после консонантских слова, нпр. ОБРАЗѣ, ПАДѣ, СЕМѣ, КНЕЗѣ, ОБОУВѣ, ОУЗѣ, ПОГРЕБЕНѣ, НАГѣ, КОВЧЕГѣ и др. Чешће се јавља и у средини речи на етимолошком месту полугласника, најчешће у фонетском положају, нпр. ХОУДОЖѢСТВОМѣ, ДОМЕСТИЧѢСКАГО, МѢЧЮ, ДѢЩЕРЕ, МѢЗДѣ, ЛѢВА, ВѢЗМѣШЕ, и др., као и после вокалног *р* и *л*, нпр. ЖРѢТѢВНУХ[ѣ], ПРѢВѢ, ГРѢЦѢ, ПРѢСѢ, МЛѢЧАТИ, ИСПЛѢНИ, ДОЛѢЖНО, ГЛѢБОКИИ. Знак ѥ, у начелу, пише се на етимолошком месту, у фонетском положају, претежно у предлозима и префиксима, нпр. ВѢКОУПѢ, ВѢСАДИ, ВѢПРАШАШЕ, ВѢ, СѢ, КѢ, СѢБОРѢ, ВѢСПРѢЕТѢ, СѢМРТИ, ВѢЗМѣШЕ и др. Ређе се пише у средини речи на етимолошком месту полугласника, најчешће у фонетском положају, нпр. ПРИШѢСТВОИЕ, ЧѢТОУШЕИ, ЗЛОЧѢСТІА, МНИШѢСКИИ, РАЗБОИНИЧѢСКИЕ, ПОСТНИЧѢСТВѢ, ШѢСТВОИЕ, као и у учесталој основи ВѢС-. У мањем броју примера ѥ се пише на крају речи после консонантских слова, нпр. ІОАННѢ, БЫВѢ, ДИОМНДѢ, а нешто чешће и после вокалног *р* и *л*, нпр. БЕСРЕБРѢНИЦИ, СѢВРѢШАЕТѢ, ОУМРѢ, ПРѢВѢ, ТРѢПѢВѢ, ПЛѢСТИЮ и др. Место јерова у средини и на крају речи, чешће или ређе, обележава се пајерком ('), нпр. НЕПОКОР'ШЕ СЕ, В'СѢМѢ, ВЛѢХОВАН'НЫМ, ПЧЕЛ'НАА, КОН'ЦѢ, ИСПЛѢН' СЕ, ПОТОМ'ЖЕ, СѢПРѢГ' СЕ, КОВ'ЧЕГА и др. У неким случајевима место јера није обележено, нпр. СКОУЧА СЕ, ЦѢЛБЫ, ВРАУСТВѢ, НАСТАВНИКѢ, КНИЖНИКѢ, БЕЗМѢКѢ, ОУКОУВ СЕ, ВѢНЧАН ЖЕ, СѢВРѢШАЕТ ЖЕ и др. Нису уочени примери са ѣ које настаје вокализацијом некадашњег полугласника, што је одлика многих српскословенских рукописа у време исписивања Пролога.

етимолошком месту и на месту **ѡ**, нпр. често у повратној заменици **сѡ**, **б[о]городн[и]ца**, **бл[а]женныѡ**, **прѣс[вѣ]тыѡ**, **бл[а]д[ы]ч[и]ца**, **имѡ**, **врѣмѡ** и др. Јусови су уочени само у финалном положају.

Спиритуси и акценти употребљавају се прилично доследно. Титле су различитог облика, Пајерак је чешћи наредни знак.

Интерпункцијски знакови су тачка, зарез, тачка са зарезом, две тачке, као и две тачке са извијеном цртицом на крају већих садржинских целина.

Илуминација

Први део конволута има скромнији украс који је изведен вештом руком. Њиме се доследно означавају краће или дуже садржинске целине у рукопису. Основни текст мастилом мрке боје, наслови, помени празника (рубрике), иницијали, иницијална слова, неке од концовки, ретки маргинални цртежи (на л 1–4) избледелим киноваром.

Иницијали различите величине понекад досежу и до висине од пет или шест редова. Једноставнији, али веома правилни, претежно геометријски облици најчешће су украшени кружићима, троугловима, биљним мотивима попут витица, листова и др.

На крају више садржинских целина изведене су концовке (л 143', 227', 282').

Главни наслови су са словима висине од четири реда, у којима је често везано писмо.

Други део конволута има такође једноставнији украс. Основни текст мастилом мрке боје, наслови, иницијали, нека почетна слова, рубрике, ретке маргиналне ознаке киноваром.

Правилним потезима изведени иницијали досежу до висине од седам редова. Њихови једноставнији, углавном геометријски облици украшени су кружићима, попречним цртицама и ретким биљним мотивима.

У главним насловима са једноставнијим словним облицима до висине од три реда јављају се ређи елементи везаног писма.

Садржај

Први део конволута садржи стиховни пролог за месеце јануар, фебруар, март и април. Због изгубљених листова на почетку и у средини кодекса текст пролога није потпун.

Месец јануар: Почетак текста за 1. јануар није сачуван. Текст почиње на л 4: ...**обнѣше сѣ лѣпотною чѣстїю**, **погребоше въ нарочитѣмъ. мѣстѣ.** и **послѣдн храмъ чѣстнь тамо съзидаше.** Наставља се на л 2 (...) 3 (...) 288 (...) 7–13 (...) 5 (...) 14–18 (...) 19–75; месец фебруар: л 75'–143'; месец март: л 143'–227' месец април: л 228–280 (...) 289–299, 286, 284, 283, 285, 281 (...) 282.

Текст појединих празника може да садржи помен, стих и житије светих људи, односно опис светог догађаја. Тако се 2. јануара исписује помен, стих

и житије Силвестра, папе римског, мученика Теогена; помен и стих светог Теопемпта, свете Теодосије, матере светих бесребрника и помен оцу Коки, архиепископу Константина града.

Други део конволута садржи стиховни пролог за месеце јули и август.

Месец јули: л 1–37;

месец август: л 37–[81].

Садржинска структура текста је као у првом делу конволута. Примера ради навешћемо шта садржи текст од 1. јула. Помен, стих и житије светих мученика и бесребрника Козме и Дамјана, преподобног оца Петра, бившег патриција у Јевандри; помен и стих Лава пустињака, светих две хиљаде мученика, светог Маврикија, медом намазаног, светих двадесет пет мученика, спаљених у Никомидији.

Записи

Први део конволута:

л 1 — Брзописом из XVIII века: **Сия книга гл[аго]лѣма прологъ монастира Ковиле савати[и] екзар патровъ (?)**.

л 1' — Горњи део: **снѣ с[вѣ]та и божас[т]авна книга гл[аго]лѣма прологъ монастира ковиле храма с[вѣ]таго ахристратига [!] Мнѣхана и гаврила воєводе силѣ бесплѣтних писах азъ смиренни презвѣтеръ ѳеодоръ тогда бѣх настоятелъ тои с[вѣ]тен [!] цркви писах ва лето 7202 тј. 1694). На доњој половини листа пробе пера.**

л 27 — Брзописом: **Ѣ[огороди]це д[ѣ]во иже бѣ...**

л 70' — На горњој маргини пробе пера: **молитвѣмъ ѿтро заутра дроско (?)**.

л 282' — Полууставом: **сѣи прологъ кѣпи всеѡс[вѣ]щени митрополити кур сѹмѣѡн[ѣ] рашки и приложни га с[вѣ]тые м[ѡу]ч[ѣ]н[и]ци варѣбари. и кто га тѣ ѡеть да ес[тѣ] проклетъ ѡ б[ог]а (наставак који је био на дну листа одсечен је, а с леве стране:) вѣ лѣт[ѡ] 7139 тј. 1531).**

Други део конволута:

л 7'–8 — Каснијим писмом: **з[н]ати се кад се запопи попъ иѡсифъ ѡѡ... (18...) года месеца маѣна роди се ѡѡг (1803) месеца декемвриѣ ѡ жене а ѡ 17 годинѣ.**

л 12 — На десној маргини примитивни цртеж људске главе са камилавком.

л 67 — На десној маргини у висини петог реда ситним уставним словима, руком писара: **извод[ѣ].**

л 75 — На десној маргини одоздо неразговоран текст чији је део на дну листа одсечен.

л 81' — Брзописом: **Сѣи прологъ с[вѣ]тые великом[ѡу]ч[ѣ]ници вар'бари и подписах азъ маѣм[ѣ] митроп[олитъ] раски лѣто 7139 тј. 1631) м[ѣ]с[ѣ]ца маѣа иѣ дат (?)**.

Испод брзописом: **книга сѣа манастира ковѣилѣ домъ с[вѣ]тыхъ[ъ] архісратигъа [!]**...

Повез. Нове корице са спонама и копчама урађене су после конзервације кодекса 1986. године. Дрвене плоче (величине 302×210 мм) пресвучене су кожом мрке боје. На предњу и задњу корицу, као и на хрбат налепљени су одговарајући комади коже са старог повеза. На њима и на предњој и на задњој страни украси су изведени техником слепог отиска.

Водени знак на л 1 упућује на то да је повез урађен после исписивања другог дела конволута, крајем XVI века.

Историјат. О ранијој судбини рукописа, у извесној мери, говоре записи. Први део конволута, Пролог за месеце јануар, фебруар, март и април, 1531. године „купи“ Симеон, епископ рашки и „приложи“ га Манастиру свете Варваре. Манастир у Рашкој, који данас више не постоји, подигао је митрополит Симеон око 1525. године.¹⁵ Пролог је сигурно спадао међу оне књиге којима је ктитор опремио своју задужбину. Као што је речено, други део рукописа, Пролог за месеце јули и август, створен је у седмој или осмој деценији XVI века. До краја тог века оба дела су повезана у један конволут, који се 1631. године налазио у Манастиру свете Варваре, када се у њему потписао рашки епископ Максим. Између 1631. и 1694. године доспео је у Манастир Ковиљ у Срему (данас Бачка). То потврђује запис „презвитера“ Теодора, настојатеља обитељи, из 1694. године. Даља судбина рукописа мање је позната. У XVIII веку вероватно је био у Ковиљу, на што указује запис брзописом из истог века: „Сија књига глагољема пролог манастира Ковиље...“. У књизи о Манастиру Ковиљу из 1891. године Пролог се не спомиње међу „старинским књигама и утварима“.¹⁶

У ранијем штампаном каталогу рукописних књига из 1881. године Пролог се не наводи¹⁷, што значи да у то време још није био у одговарајућем рукописном фонду Библиотеке. У ревизионом документу из 1930. каже се да су „словенски кодекси од броја 1 до 10“ у Библиотеци, али се они појединачно не набрајају. С разлогом треба претпоставити да се међу њима већ налазио и Пролог.¹⁸

Литература. Magyarországi szláv kéziratok, I, Főszerkesztő NYOMÁRKAY István, Budapest 1990, 18.

Слике (први део конволута) 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23; (други део конволута) 24, 25.

¹⁵ Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, Ст. Станојевић, I. Загреб б. д., 314.

¹⁶ М. Ђорђевић, Историја светоаранђелског манастира Ковиља. Нови Сад 1891, 182–188.

¹⁷ A Budapesti Magyar Királyi Egyetemi Könyvtár codexinek címjegyzéke — Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Reg. Scient. Universitatis Budapestinensis, I. Catalogus codicum. Budapest 1881, 100–101.

¹⁸ О томе видети акт ревизионог записника у Архиви Универзитетске библиотеке у Будимпешти, бр. 612/1930.

137
 тѣхъ шителѣна словеса моужѣ и женамъ.
 ѿне иже дѣла гогодеи нрѣвѣи полѣга
 етъ въ поеланіи. и ѿнѣдѣ всѣхъ оуспра
 иетѣ на дѣла. иже совѣ его глѣ. иже
 ѿнеи нѣмъ бѣишѣ. бѣишѣ. иже же бѣ
 помазанѣль погавѣ словеса все иже
 дѣлаишѣ. дѣишѣ. тако екоишѣ
 Етъ посланіе:

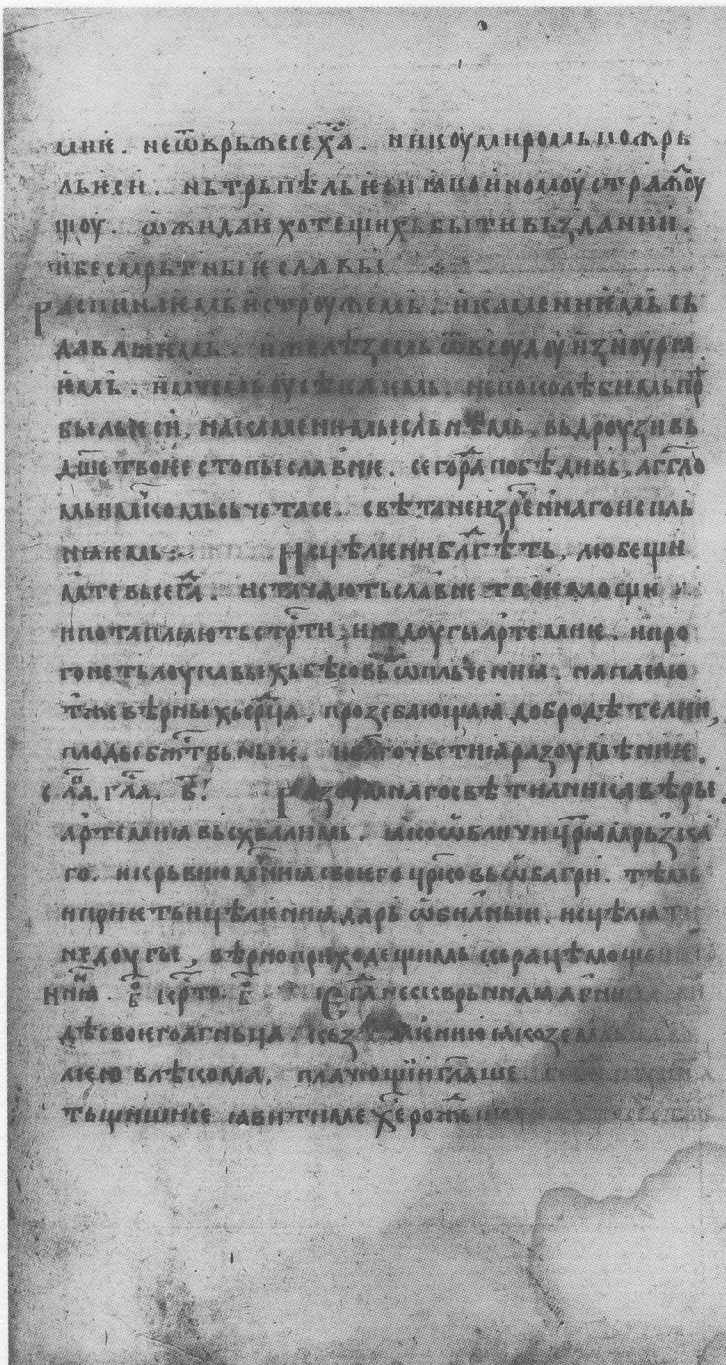
КРЕСЕНУЧЕ ПРАВИ

Опѣо апла
 лавла въ есѣи

Павѣ апла іу хѣ. волею бѣишѣ.
 Етъ соушии въ есѣи нѣишѣ
 ѿ хѣи бѣишѣ вѣишѣ нѣишѣ
 ѿца нашего иже іу хѣ. бѣишѣ
 иже глѣишѣ іу хѣ. бѣишѣ
 вѣишѣ бѣишѣ словеса мѣ
 вѣишѣ вѣишѣ ѿ хѣ. иже же нѣишѣ
 на ѿнеи прѣишѣ словеса мѣ
 ти на етъишѣ ижеишѣ прѣишѣ
 любви. прѣишѣ парѣишѣ на вѣишѣ
 іу хѣ оунеишѣ. погавѣишѣ хѣишѣ
 его. въ похвалѣишѣ славѣишѣ его. Е
 неишѣ славѣишѣ ѿишѣишѣ ѿнеишѣ
 бѣишѣ. бѣишѣ. ижеишѣ нѣишѣишѣ

[illegible]

§ МЦА, ТОГОЖЕ. Г. СГГОСЦЕННО

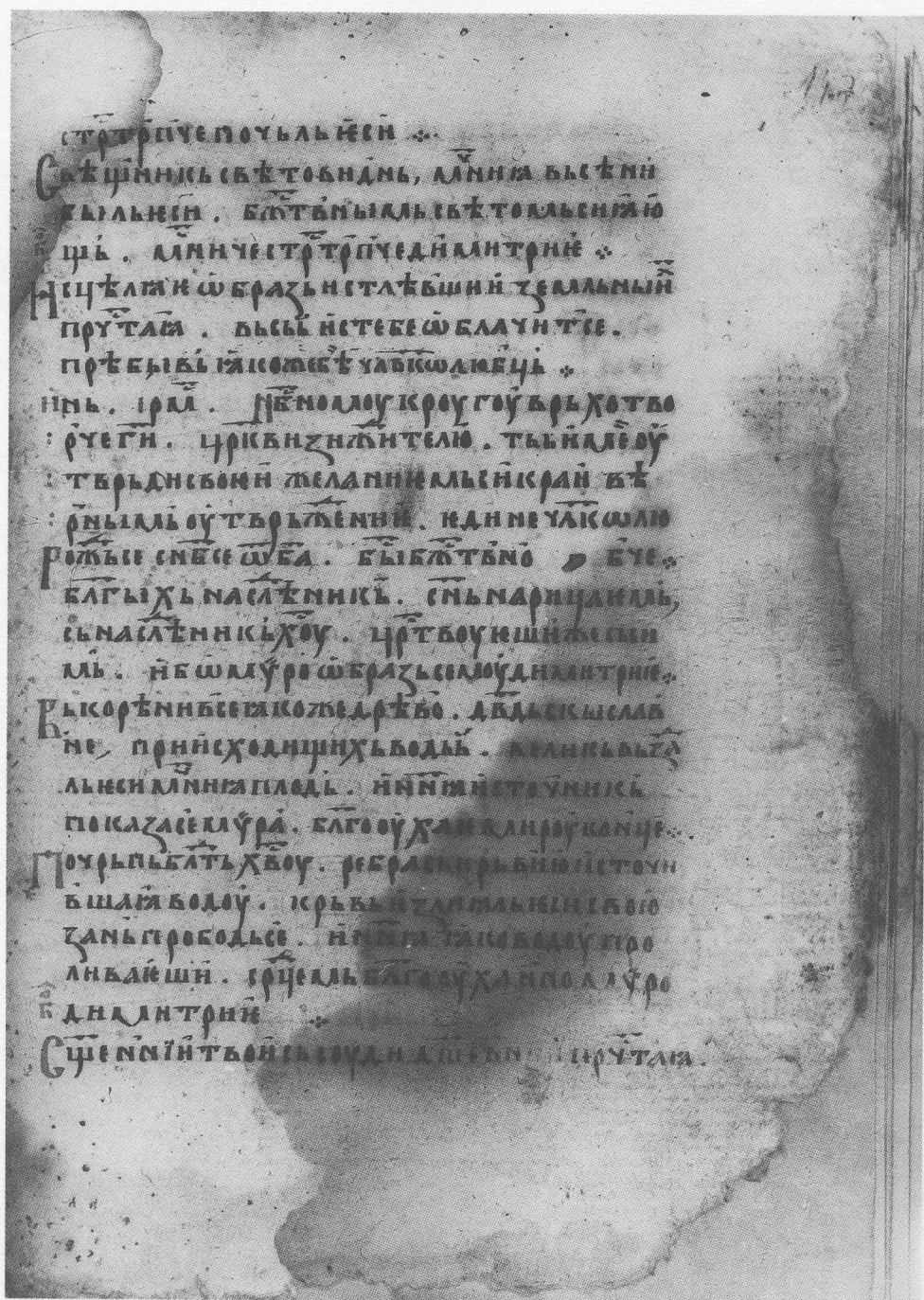

11. Cod. Slav. 7c, 111r

алрш надребнѣго, чѣмъ и шю ѿдѣла
 иже алрш рабѣство те прѣдальнѣ,
 того алрш пѣшаль похвало, спѣсѣша
 мѣнашнѣ. ѿнѣ. ѿ. крѣто. ѿ. по. прѣхвалѣ.
 заколеннѣи тѣ неправѣнаго хѣ, абаахрѣшнѣ.
 плачюшнѣи вѣнѣи шѣтебѣ. ѿ сладоко, како
 неправѣно оумирашнѣ. како надре бѣ вѣнѣ
 шнѣ. иже всоуземлю ѿбѣснѣи нѣабоади.
 не ѿстави единогоумѣ, бѣтелю многоумѣ
 стнѣ. свою мѣтрѣ нѣрабѣоумѣюсе.
 насть. кѣ. гл. ѿнѣ. ѿ.

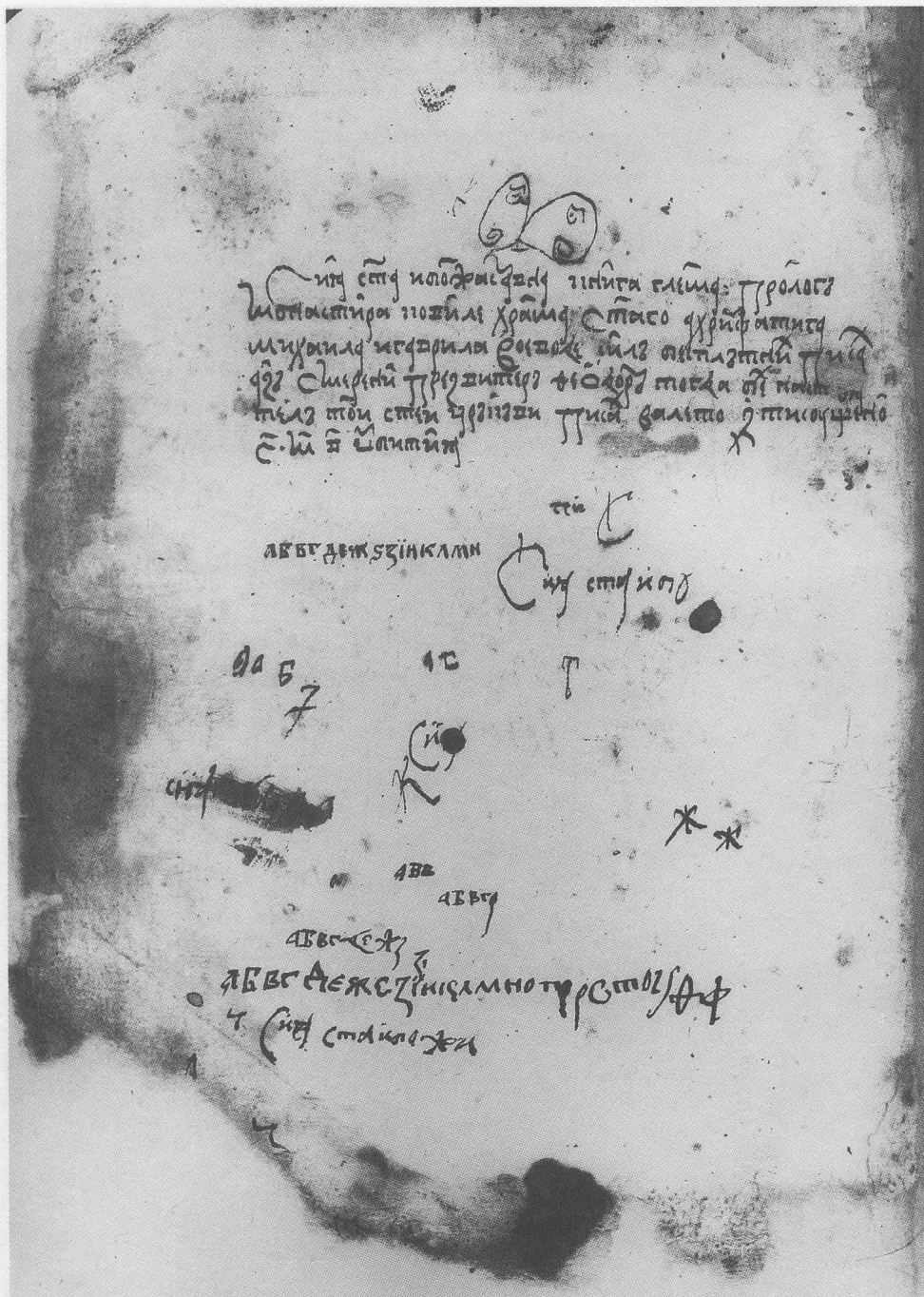
ПѢДА ТОГО, КД. СТГО МННІА РЕ

тѣ, нѣроумѣннѣго, нагнѣрѣѣ. стѣрѣ.
 гл. ѿ. по. прѣхвалѣннѣ.
 сѣренѣи мѣи вѣрѣннѣмѣ. твою мѣоужѣтѣ
 прѣлошнѣ. мнѣнѣ а рѣто прѣхвалѣне. и
 нѣбѣтѣноу бѣтнѣю, мѣбѣдоносѣи ѣвнѣсе.
 мнѣнѣ прѣвѣлѣнѣи мнѣнѣнѣ, хѣи вѣоннѣи
 мѣоужѣтѣ. ѿ вѣакогѣо славѣне вѣзраста сѣкѣ
 мѣаи мѣлѣ. и ѿ рода вѣакогѣо сѣтавѣи мѣлѣ.
 рѣтѣ прѣхвалѣне, краѣи мнѣнѣ сѣтавѣи
 мѣнѣ. сѣи мнѣнѣ мѣлѣннѣкѣи тѣвѣннѣхѣ. сѣи
 мнѣнѣ мѣоужѣтѣ до вѣи мѣоужѣтѣ. и тѣе
 мнѣнѣ сѣи мнѣнѣнѣ. твою мѣоужѣтѣи стѣрѣннѣи.

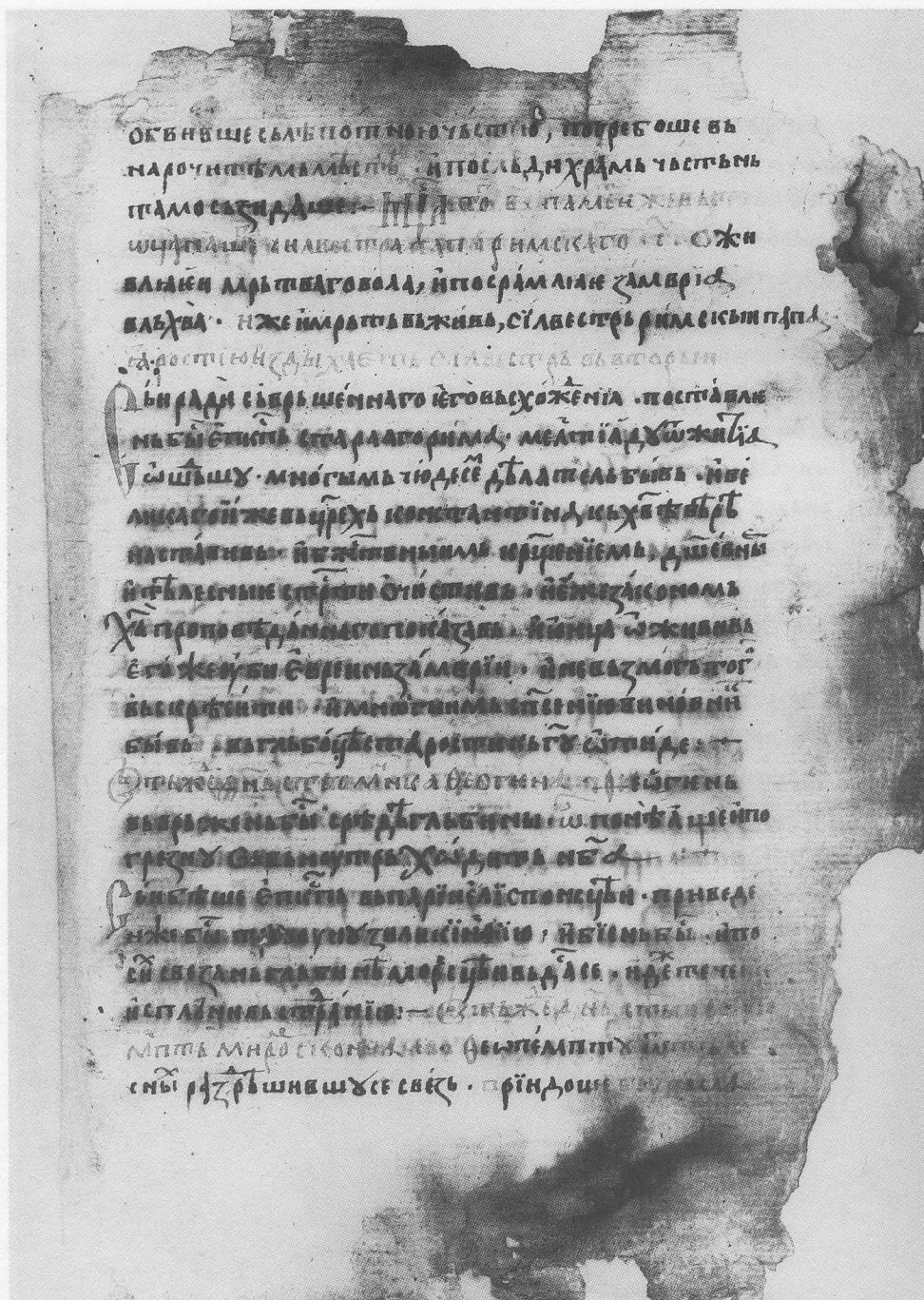

13. Cod. Slav. 7c, 147v

[illegible]

15. Cod. Slav. 9/I 1v

17. Cod. Slav. 9/1 4r

[illegible]

37

гитство оубо гиндѣ раздѣсть . и галин
 одежѣ и алиже вѣше одѣанѣ , и ѿкоу
 торомоу вѣдѣсть ницо олоу . и хѣви
 дѣ вѣсѣ сѣню посещѣ и показоующѣ
 и олоу . и того ради приложи продаи
 и себѣ , и дати цѣпоу нищнѣ . и коупи
 бынѣ иго вѣдѣ вѣсвою зѣлаю . и по
 стѣвнѣ его вѣрати мѣстнѣ . и тако то дѣ
 слоу жецоу . до сѣхъ вѣхъ и до идоше
 коупци ѿ константиномъ града вѣ ѿну
 зѣлаю , и дѣ же вѣше пѣтрѣ коупиенѣ .
 и призва ихъ господи нѣго на ѿбѣдѣ .
 и тако на чѣниши нѣ ѿбѣдѣати . пѣ
 трѣ вѣ посѣдѣти на поставише . ѿни
 же раздоу трѣше познаше иго . и ни те
 ше вѣдѣи се сѣхъ шѣпѣти , глѣюще .
 посѣланѣ пѣтрѣ патрикѣе другѣиши .
 и ни рѣчѣи . и другѣи , по вѣнѣмъ
 и вѣнига хотѣху то говѣ прѣши
 ти , ѿнѣ оубѣдѣ вѣ вѣи нѣ вѣжнѣи
 ѿвѣрѣнѣ . и доише до вѣрѣ дѣворѣ
 вѣтар же вѣше нѣмѣ и глагоу хѣ . и то
 го зѣмѣни вѣ зѣмѣни нѣмѣ кѣртнѣи .
 и вѣ вѣнезѣи поу послоуша и прогѣ
 вѣтары , и шѣи сѣзѣ вѣише . и вѣи

ДЪЫНЪЗНЕМОГЪ . Н ѠЕ ЛѢТЬ СЪВРЪШИ
 БЪ, СЪМІРОМЪ ПОЧН : — ВЪ ТѢ ДНѢ ПА
 МЕТЬ СЪ ТГО СЩЕНЫМЪ АБРАМЪ
 ЕПИСКОПА АРХІЕПИСКОПА СТРАНЫ ПЕРЕНД
 СІВЪНЪ . Е . ГДѢ СІНЪ СТРАШНОЕ СТРАДА
 ЦЕЛЪ : ГЛАШЕ ПОКАЗОУЕ АБРАМЪНѢ АЛЪ,
 НЕВО СЕ ГЛАВНАГО ПОСѢЩЕНІА : —
 БѢТОЕ ЛѢТО Н ЖЕ ВЪ ПЕРЕНДѢ НА
 ХРІСТІАНЫ ГОНѢНІЮ, КѢТЬ ВЪ СТЫ
 АБРАМЪНѢ СЪ ТАРѢНШНЫ ВЪ ХВОМЪ.
 Н ѠНГО ПОУДНАМЪ БЫВАШЕ ѠВРѢЩІ
 СЕХА, Н ПОКЛОНИТИ СЕ СЛЫЦОУ . ВЛА
 ЖЕНЫН ЖЕ ГЛАШЕ КЪНЕМОУ, ѠКА
 МНЕ Н СТРАСТНИТЕ . КАКО НЕ ЛѢНШНЫ
 НЕ ПОВНАА ПОВЕЛѢВАНІАМЪ ТВОРИТИ;
 КОЛКО НЕ ИСТОБЛЕНІЕ, ЕЖЕ ѠСТА
 ВИТИ ТВОРЦА Н ПОКЛОНИТИ СЕ ТВАРИ
 НѢ А СЛЫЦЕ ВЪ МОЕГО ТВОРЕНІЕ,
 ѠВЕЗОУМНЕ; ТАКОВН ЖЕ ГЛѢБѢ
 МНѢ ВЪ МОУТИШЕ СЪВРЪННАГО .
 НАВѢ СЪВЛѢЩІ СЪ ТГО ПОВЕЛѢ, Н ПОЗЕ
 МЛН ПОМЕШМОУТИ . Н ДНѢН ЛЪ
 ЖЪЗАНІАМЪ ТОГО БИТИ . Н СЕ МОУБЫ
 ВШОУ . ДА ГІКО ЖЕ ВІДѢ СТАРѢН ВЪ
 ХВОМЪ ДОБЛЕСТЬ ВЪ МОТРЕЩІА СЪ ТГО .

115
 ДЕНЬ СТЫНЖЕ ФИЛИМОНЪ НІПФІА
 РАЗАН ТНОМОУ ХЕНІ СКОУ ТАШЕ СЕ : —
 РИТАРЪ ДНЪ ТИМАСЪ СТИ ПОСЦИ И МОДНИКЪ
 САДОКИ СТИПА : НИЖЕ СНИМА СКОУ
 ВШНХЕ УНІЛО, РАШ. СПУХА МНІСЬ : С
 ПРИНОСИТЬ СЪ ВОДНИ ПЕДЛОЖЪ СТИКОПЪ.
 ДЕДТЕ СЪ СТУДЕНЦЕ ДАМІ СДЕСГОРЦЕ
 МЛУЕМЪ : ОУБЖЕ ДНЪ ПАМІ ПРІБЕД
 ОУА МШЕ ВНЕАРИОНА : С ДАНОУГМИ
 ПОТЫ И ПЛОУДЫ ВНЕАРИОНЪ : МНОГА
 ПОИДРІТН ВЕКАМЪ ДІА ШЕРБТЕ : —
 ДНЪ ИЖЕ ВШТУХЪ ШЦЕ НАШЕ : РОДНЕ ПО
 ПАТН ВЕБУПІТЪ, ИШДОНІШХЕ СМ.
 ИШРІННИМА КНИГМА МОУТНБЕ.
 ШВІТЪ СТИН ПРІОІА НА СІУНІГО : ШЕ
 ГАНЕН ЕАТЪ СЛЪ ШКАЛА ДА ВЪЗРАСТЪ.
 НИКАКО ШЕ КЕРМНІВЪ НИКАГІЖЕ КЪ БО
 ПІРОЮ ШЕРІТН ВЕДАНІ МОЕ ІМАХЪ СТИО СІРІН
 НІЕ : ВАГІДЕЖЕ ВЪПІАУ СТОМІТІО, И ПО
 ДНЪ СЕІА КІС НЕ СПАТІНЪ : ИШЕЛО
 ПРІБІТН ІАКО И ПІАТІШЕН : ЛОУШОМ
 БОЛІО ПІА СОРІ : И ОБРІТІ СЕА ПОМАЩІН
 КА ОРОЖЕ И ВЪЗАНЕН : ЕА СІО ДНЕН, И М
 ПОШЕН, ІАКОЖЕ СТИМАТЬ ВШШОН РОУЦЪ
 ИОПІНІМЪ : ДШОУ ПІА ЗЛОУТН УШЕА.

Si

страны вторые мненіи. прѣсташе тарієннѣ
 и пѣмѣ, и не вѣсхотѣше пожрѣти. кнени
 бѣше. и вѣдени на сокомѣсто на рѣца
 и мѡѡзѡвѣ. и ѡсѣѣкоше имъ главы, ієр.
 а прѣаниа мѣа. забавени бѣше замнѡго
 лѣта. и ѡсерыена выше асга ѡтпѣа
 пѣлеса ихъ, а въ торѣ днѣ а вѡуѣла мѣа.
 и же нѡсѣла лежеть вѣдомѣ прѣстѣи
 кѣ а вѣнглѣнтіи. и тѣже нѣ корѣ ихъ
 кѣ вѣдѣтъ. вѣтѣже днѣ сѣврѣшѣтѣсе сѣвно
 вѣннѣи кѣ тѣмѣи нѣ црѣсе, сѣтѣго а пѣла нѣ аго
 вѣстѣннѣи іѡанна кѣ слова. кѣ нѣзѣстѣи
 и вѣлѣннѣи црѣсе. и пѣмѣ сѣтѣго фѡієи.
 и же а вѣсѣтѣ сѣтѣ, ѡтѣроієи. и пѣмѣ
 и же нѣ вѣ блѡтѣтѣи бѣвшѡмѣ црѣю нѡуѣстѣи
 нѡуѣ вѣ а постѡлѣи:

Мѣа того г. пѣмѣ сѣтѣи ѡцѣи нашѣи. и сѣ
 ієи, дѣлѣмѣа, фѣвѣта. іѣ оієрѣ
 жѣютѣ вѣшнѣи тѣрѣи мѡуѣнѣи тѣи прѣ
 стѡлѣ. фѣвѣтѣ, нѣсѣи, и дѣлѣмѣа.
 дѣлѣмѣа и нѣсѣи и фѣвѣта вѣдѣ а вѣ, г.
 и сѣтѣи дѣлѣмѣа кѣше хѡдѣ вѣ вѣторѣи
 іѣуѣ прѣжнѣи, прѣфѣсѣи црѣ. жѣнѣи
 блѡтѣтѣи нѣ нѣ гѡуѣгѡдѣно. нѣхъ рѣдѣи сѣ
 ставнѣи жѣнѣи тѣдѣа. тѣчѣи сѣа сѣвѣгѡ
 фѣвѣта пѣѣмѣ сѣсоѣи. и прѣнде іѣ прѣ
 єнѣмѡу нѣсѣи. кѣ іѣшѣмѡу вѣ постѣи
 тѣсѣи жѣтѣи. іѣ вѣсѣтѣ до крѡдѣтѣлѣ
 нѣ и вѣлѣнѣи сѣ вѣсѣ. дѣнѣи нѣже сѣи нѣсѣ
 ієи, ѡсѣрѣи пѣлѣнѣи вѣ поустѣи нѣ вѣсѣи.